

**Міністерство освіти та науки України
Рівненський державний гуманітарний університет**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Т.в.о. голови приймальної комісії
Рівненського державного
гуманітарного університету

Оксана ПЕТРЕНКО

«27» _____ 2025 р.

**ПРОГРАМА ФАХОВОГО ІСПИТУ
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ В7 РЕЛІГІЄЗНАСТВО**

для вступників на навчання для здобуття ступеня доктора філософії (PhD)
на основі НРК 7

Схвалено науково-технічною радою РДГУ
Протокол № 2 від 19 лютого 2025 р.

Голова науково-технічної ради РДГУ

Оксана ПЕТРЕНКО

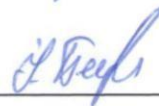
Схвалено на засіданні кафедри філософії
Протокол № 2 від 3 лютого 2025 р.

Завідувач кафедри філософії

Ірина ПАНЧУК

Голова предметної комісії

Ірина ПАНЧУК

Розробники: Ірина ПАНЧУК
Катерина ШЕВЧУК
Тетяна ШАМСУТДИНОВА-ЛЕБЕДЮК

Програма вступного іспиту до аспірантури для здобувачів третього освітньо-наукового рівня вищої освіти наукового ступеня доктора філософії (PhD): Галузь знань: 03 Гуманітарні науки; Спеціальність: В7 Релігієзнавство / І.І.Панчук, К.С.Шевчук, Т.Н.Шамсутдинова-Лебедюк. Рівне: РДГУ, 2025. 20 с.

Розробники:

Панчук І. І., докторка філософських наук, професорка, професорка кафедри філософії РДГУ.

Шевчук К. С., докторка філософських наук, професорка, професорка кафедри філософії РДГУ.

Шамсутдинова-Лебедюк Т. Н., кандидатка філософських наук, доцентка, професорка кафедри філософії РДГУ.

Рецензенти:

Борейко Ю. – доктор філософських наук, професор Волинського національного університету імені Лесі Українки

Соколовський О. – доктор філософських наук, професор Житомирського державного університету імені Івана Франка

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	4
Тематичний виклад змісту програми вступних іспитів	5
Перелік питань, винесених на вступний іспит.....	13
Дослідницька пропозиція	16
Критерії оцінювання результатів вступного іспиту	17
Список рекомендованої літератури.....	19
Інформаційні ресурси	20

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма для складання вступного іспиту зі спеціальності «В7 Релігієзнавство» розроблена відповідно Галузевих стандартів вищої освіти України (освітньо-професійна програма підготовки магістра), відповідно до паспорту наукової спеціальності та відповідно до програми підготовки фахівців з вищою освітою (докторів філософії) в галузі релігієзнавства на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти, який відповідає восьмому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення. Програма вступного іспиту дає змогу виявити рівень та якість підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти.

Головним завданням програми вступного іспиту із спеціальності «В7 РЕЛІГІЄЗНАВСТВО» є з'ясування на рівні світоглядної позиції ступеня осмислення і усвідомлення науковцями-початківцями генези розвитку релігієзнавчої науки, сутності і значення релігієзнавства,

Мета іспиту – встановити глибину необхідних знань претендента зі спеціальності та рівень його підготовки до самостійної науково-дослідної роботи. Під час вступного іспиту претендент має продемонструвати чітке розуміння основного завдання релігієзнавства, яке полягає у науковому аналізі феномену релігії, визначенні сутності релігії, дослідженні розвитку та прогнозуванні інституційних процесів у міжконфесійних та державно-церковних відносинах, а також мети наукових досліджень зі спеціальності «Релігієзнавство». Претендентові необхідно вміти виділяти такі основні аспекти вивчення релігієзнавчої проблематики і відповідно релігієзнавчого знання:

- орієнтувати у розмаїтті релігійної палітри сучасного світу;
- аналізувати релігійні доктринальні особливості та їхній зв'язок з історією культури;
- бачити зв'язки морально-етичних доктрин релігій світу із загальнолюдськими моральними уявленнями;
- розуміти вплив релігій світу на формування цивілізаційних ідеалів людства;
- застосовувати отримані теоретичні знання у практичному орієнтуванні у світі релігій;
- формувати стратегії пошуку діалогу між представниками різних конфесій задля досягнення громадянської злагоди в суспільстві.

Претендентові на вступ в аспірантуру зі спеціальності В7 Релігієзнавство необхідно оцінювати та аналізувати суспільно-історичну природу релігій, доктринальні особливості релігій світу, обґрунтовувати власну світоглядну позицію щодо значення релігії у суспільному житті, акцентувати увагу на вихованні толерантності до релігійних надбань людства визначати напрями пошуку діалогу між віруючими різних конфесій як засобу досягнення громадянської злагоди. Комплектація білетів передбачає системне відображення вузлових питань із зазначених складових частин програми. Здобувач на вступному іспиті має розкрити основний зміст питань білета та додаткових питань.

ТЕМАТИЧНИЙ ВИКЛАД ЗМІСТУ ПРОГРАМИ ВСТУПНИХ ІСПИТІВ

Тема 1. Предмет і структура, основні поняття і категорії «Релігієзнавства».

Предмет і специфіка релігієзнавства. Основні релігієзнавчі концепції. Практичний сенс наукового релігієзнавства. Визначення об'єкта та предмета релігієзнавства. Виникнення та становлення релігієзнавства як окремої галузі знань, специфіка релігієзнавства як науки, проблеми об'єктивності в релігієзнавстві. Філософський характер релігієзнавства та його світоглядна спрямованість. Основні аспекти релігієзнавства – філософія і історія релігії.

Загально-філософські концепції – матеріалістична та ідеалістична. Практичний сенс сучасного релігієзнавства – пошук шляхів примирення релігійних течій, формування віротерпимості, можливість релігійних об'єднань у вирішенні глобальних проблем людства

Тема 2. Релігія як соціальне явище.

Визначення та походження релігії. Релігія як явище духовної культури людства, її структура. Основні функції релігії та роль релігії в житті людства. Теологічне та наукове визначення сутності релігії. Розуміння причин виникнення та існування релігії. Специфіка релігійного відображення дійсності. Елементи і структура релігії: релігійна свідомість, релігійні почуття, релігійні культи. Основні функції релігії: регулятивна, інтерактивна, комунікативна, ілюзорно-компенсаторна. Роль і місце релігії в культурі людства.

Тема 3. Історія світової релігієзнавчої думки.

Елементи релігієзнавчої думки у творах давньогрецьких істориків та мислителів. Елементи релігієзнавчої думки у творах римських інтелектуалів. Елементи релігієзнавчої думки у дослідженнях представників патристики. Пробудження релігієзнавчої думки на ґрунті середньовічної мусульманської традиції. Релігієзнавчі пошуки єврейських мислителів доби середньовіччя. Релігієзнавчі пошуки схоластиків.

Пошуки істинної релігії в контексті італійського Ренесансу. Питання релігії у праці М.Фічіно «Платонівська теологія про безсмертя душі». Вияви релігієзнавчої думки в історії французького Ренесансу. Основні ідеї твору Ж.Бодена «Розмова семи мужів». Релігієзнавчі пошуки представників німецького Відродження. Основні ідеї праці Миколи Кузанського «Про мир віри». Релігієзнавчі інтенції гуманістів Голандії, Швейцарії та Англії. Питання віри, правди і релігії у творчості представників східноєвропейського Ренесансу. Вчення про релігію Б.Спінози.

Творчий здобуток представників релігієзнавчої думки аристократичного етапу англійського просвітництва. Основні ідеї праці Е.Герберта, лорда Чербері «Трактат про істину». Радикалізм Дж.Толанда, М.Тіндаля і Е.Коллінза в питаннях релігії. Основні положення релігієзнавчої концепції Д.Юма. Характеристика його праці «Природна історія релігії». Релігієзнавчий здобуток французьких вчених-просвітителів. Питання релігії у висвітленні Ш.Монтеск'є, Вольтера і Ж.-Ж. Руссо. Релігієзнавчий доробок представників радикального крила французького Просвітництва. Питання релігії у викладі німецьких просвітителів-радикалів. Питання релігії у творчості Г.Ляйбніца. Просвітницьке бачення релігії І.Кантом. Основні ідеї його твору «Релігія в межах тільки розуму».

Релігієзнавчий здобуток представників німецького романтизму. Вчення про релігію Ф.Шлейєрмахера. Основні ідеї його твору «Промови про релігію до освічених людей її зневажаючих». Релігієзнавчий здобуток Г.В.Ф.Гегеля. Питання релігії у творчості представників Тюбінгенської теологічної школи. Аналіз праці Д.Ф.Штрауса «Життя Ісуса». Особливості становлення та визначальні риси міфологічної школи релігієзнавства. Релігієзнавчі пошуки М.Мюллера: аналіз його основних концепцій. Теорії «нижчої міфології» (В.Шварц, В.Маннгардт, Г.Узенер). Релігієзнавчий здобуток К.Тіле і П.Шантепі де ла Соссе. Основні проблеми у дослідженнях представників ритуалістичної школи в релігієзнавстві. Еволюціонізм у вивченні релігійних явищ: його суть та форми. Питання релігії у працях англійських еволюціоністів Г.Спенсера, Е.Тайлора, Дж.Фрезера. Загальна характеристика праці Дж.Фрезера «Золота гілка». Критика еволюціонізму у працях теоретиків преанімізму Е.Ленга і Р.Маретта.

Основні ідеї праці Л.Фейєрбаха «Сутність християнства». Погляди О.Конта на релігію і його концепція «релігії людства». Загальна характеристика праці Е.Ренана «Життя Ісуса». Соціологізм у вивченні релігійних явищ. Питання соціології релігії у творчій спадщині М.Вебера. Основні ідеї праці Е.Дюркгейма «Елементарні форми релігійного життя».

Питання релігії у творах представників французької соціологічної школи. Теорія пралогізма Л.Леві-Брюля, її значимість для релігієзнавства. Основні ідеї праці А. ван Геннепа «Обряди переходу». Соціологічне сприйняття релігії в американській дослідницькій думці.

Психологізм у вивченні релігійних явищ. Загальна характеристика праці У.Джеймса «Різновиди релігійного досвіду». Основні ідеї праці З.Фрейда «Майбутнє однієї ілюзії». Релігієзнавчі пошуки К.-Г. Юнга і Е.Фромма.

Особливості ірраціонального підходу у вивченні релігійних явищ. Питання релігії у творчості А.Шопенгауера і Ф.Ніцше. Релігієзнавча концепція А.Бергсона. Аналіз його праці «Два джерела релігії і моралі». Релігієзнавчий здобуток Р.Отто. Значущість його праці «Священне».

Особливості появи та функціонування дифузійоністських шкіл в релігієзнавстві. Теорії культурних кругів та культурної дифузії у працях німецьких та британських антропологів. Релігієзнавчі здобутки представників Віденської культурно-історичної школи. Релігієзнавчі здобутки американських антропологів боасівської школи.

Релігієзнавчі здобутки шведських теологів та істориків кінця XIX – XX століть. Феноменологічний підхід у вивченні релігії у творах Г. ван дер Леува, Ф.Хайлера і К.Ю.Блеєкера. Феноменологічне релігієзнавство М.Еліаде.

Функціоналістська школа в сучасному релігієзнавстві. Загальна характеристика праці Б.Малиновського «Магія, наука і релігія». Структуралізм в релігієзнавстві XX ст. Релігієзнавчий здобуток К.Леві-Строса. Питання релігії у праці сучасного еволюціоніста Р.Докінза «Бог як ілюзія». М. Онфре «Трактат атеології. Фізика метафізики».

Тема 4. Історія вітчизняної релігієзнавчої думки.

Елементи релігієзнавчої думки у творах латиномовних гуманістів першої пол. XVI ст. (С.Оріховський). Характеристика Пересопницького Євангелія: його зміст та сюжетні особливості. Питання релігії у творах Г.Смотрицького «Ключ царства небесного» і С.Зизанія «Казання». Проблеми конфесіології у творі Христофора Філалета «Апокрисис». Антикатолицька полеміка: «Пересторога» та особливості сприйняття цього твору сучасниками. Питання міжцерковних колізій у творах полемістів першої третини XVII ст. («Тренос» М.Смотрицького і «Палінодія» З.Копистенського). Питання конфесіології у творчій спадщині І.Вишенського та І.Потія.

Питання релігії та віри у творах професорів Києво-Могилянської Академії. Питання конфесіології у творах С.Тодорського та Г.Кониського. Релігія у творчій спадщині Г.Сковороди. Питання релігії і церкви у творчості Т.Прокоповича.

Лінгвістичне релігієзнавство О.Потебні. Релігія у творчій спадщині Т.Шевченка. Релігієзнавчий здобуток І.Франка. Релігієзнавчий доробок представників громадівського руху. Питання історії релігії у творчій спадщині М. Драгоманова та М. Костомарова.

Проблеми історії релігії в Україні у творчому доробку М.Грушевського. Аналіз його праці «З історії релігійної думки на Україні». Історико-релігійні дослідження В.Липинського, О.Лотоцького, І.Огієнка. Релігієзнавчі аспекти в діяльності Кабінету примітивної культури (К.Грушевська, Ф.Савченко, К.Копержанський, Л.Шевченко). Релігієзнавчий здобуток А.Річинського. Основні ідеї його праці «Проблеми української релігійної свідомості». Сходознавчі студії А.Кримського. Праці релігієзнавців української діаспори з проблем історії християнства (С.Ярмусь, В.Олексюк, І.Музичка, А.Великий, І.Ортинський, І.Власовський, І.Шевців).

Релігієзнавчі дослідження в сучасній Україні. Основні тенденції розвитку сучасної вітчизняної релігієзнавчої думки.

Тема 5. Родоплемінні вірування і культу.

Історичний характер релігії. Виникнення, основні риси та роль первісних вірувань та культів. Основні форми родоплемінних вірувань і культів. Виникнення та трансформація історичних форм релігії. Причини існування первісних вірувань. Первісні вірування як сукупність традиційних форм обслуговування релігійної діяльності. Основні форми родоплемінних вірувань і культів: магія, тотемізм, фетишизм, анімізм, шаманізм, землеробські культу. Формування образу бога та ідеї потойбічного життя. Відображення змісту первісних вірувань у сучасних релігіях.

Тема 6. Етнонаціональні релігії.

Класифікація етнонаціональних релігій: їх особливості та характерні риси. Ранні національні (етнічні) релігії. Релігійні системи народів стародавнього світу: Межиріччя, Стародавнього Єгипту, Стародавніх Індії та Китаю, релігії античної доби: священні книги, космологія, вчення про людину, есхатологія, моральна доктрина, культово-обрядова система.

Зороастризм снови віровчення та культу, етична система. Авеста. Індуїзм (пантеон, основи віровчення, священні книги, культова система), джайнізм (вчення Джини, принцип ахімсе, напрямки та течії), сикхізм (основи віровчення та культу, релігійно-політична та філософська системи сикхізму), синтоїзм (особливості віровчення та культу, синтоїстська література, догматика та обряди державного синто), конфуціанство (соціально-етичні та релігійно-філософські основи, культово-обрядова система), даосизм (філософія та релігійні основи даосизму, пантеон, феномен даоської алхімії).

Іудаїзм – монотеїстична релігія, поширена серед євреїв. Виникнення і становлення культу Яхве. Біблейська теорія Ізраїля. Філософські й релігійно-політичні відгалудження іудаїзму. Іудаїзм в сучасному Ізраїлі. Іудаїзм в Україні: історія і сучасний стан.

Тема 7. Біблія – священна книга іудеїв і християн, історично-культурна пам'ятка.

Старий заповіт: головна ідея, основні сюжети, структура книг. Доісторичні книги, історичні книги, книги повчальні. Поетичні, філософські, пророчі книги Старого Заповіту.

Новий заповіт – основа християнства. Структура книг. Процес канонізації поширених у II-IV ст. книг Нового Заповіту. Апокрифічні книги. Євангельський образ Ісуса Христа. Пауліністична і петроністична ідеї Нового Заповіту. Порядок виникнення книг Нового Заповіту.

Біблія в історії і культурі України. Переклади і практичне застосування Біблії в Україні: учительські Євангелії, толкові Апостоли, толкові Псалтири, Остромирово Євангелія, Пересопницька Євангелія, Острозька Біблія, переклад Біблії П. Куліша, І. Нечуй-Левицького, переклади І. Огієнка і І. Хоменка, переклади Біблії Українським Біблійним товариством.

Збережені стародавні манускрипти Біблії: Синайський, Безанський, Вашингтонський.

Тема 8. Буддизм – перша світова релігія.

Витоки й історія становлення буддизму. Віровчення або філософія просвітлення. Течії буддизму. Культ буддизму. Релігійні особливості поширення буддизму. Етика буддизму. Священні книги буддизму. Питання про достовірність джерел і засновника буддизму. Буддизм в Україні.

Тема 9. Християнство. Виникнення, становлення і розвиток як світової релігії.

Витоки християнства і місце виникнення. Євангельський образ Ісуса Христа як засновника християнства.

Особливості первісного християнства: іудеохристиянство, спільність життя первісних християн, період актуальної есхатології. Стадії розвитку християнства: іудеохристиянство, стадія актуальної есхатології, стадія пристосовництва, стадія інституціонального і догматичного оформлення. Від забороненої релігії до державної церкви Римської імперії. Особливості розвитку християн на заході і сході Римської імперії. Вселенські собори. Христосологічні суперечки. Єресі. Розкол християнства. Науково-історична, філософська та релігійна оцінка християнства в контексті його двохтисячоліття.

Тема 10. Течії християнства: православ'я, католицизм, протестантизм.

Історичні і культорологічні причини розколу християнства на православ'я і католицизм. Дві моделі державно-церковних відносин у західному і східному християнстві: папоцезаризм і цезаропапізм. П'ять догматичних різниць, які остаточно призвели до розколу християнства на православ'я і католицизм. Обрядово-культові відмінності між православ'ям і католицизмом. Священне Писання і Священне передання – віросповідна основа православ'я. Християнський символ віри. Православні свята. Поділ православного духовенства на чорне і біле. Автокефальність церков вселенського православ'я.

Священне Письмо, переказ «отців церкви», ухвали Вселенських соборів, енцикліки Римських пап – віросповідна основа католицизму. Особливості католицького віровчення про «скарбницю добрих справ», чистилище, філіюке і маріологію. Католицьке трактування християнських таїнств. Чотири ступеня священства і обов'язковість їх безшлюбності – цілібату. Роль Римського Папи в католицькій церкві, його особливий статус як намісника Ісуса Христа на землі і спадкоємця апостола Петра. Держава-місто Ватикан, Святий Престол або Апостольський Престол, Римська курія – особливості, значення і функціонування. Католицьке чернецтво: чернечі громади і спеціальні ордени. Соціально-політична база Католицької церкви.

Ріо-католицька церква в Україні: історія і сучасний стан.

Реформація. Ранній і пізній протестантизм. Особливості Реформації як суспільно-релігійного руху в умовах кризи феодалізму та становлення буржуазних відносин в Європі. Реформація як ідеологія нової суспільної формації в релігійному вираженні. Реформація як важливий чинник становлення в Європі національних культур, які звільнилися з-під влади середньовічної Священної Римської імперії. Вплив ідей Реформації на релігійно-церковне життя в Україні XVI – першої половини XVII ст.

Ранній протестантизм: лютеранство, кальвінізм, англіканство. Основні принципи протестантизму, сформульовані М. Лютером. Особливості утвердження лютеранства в Німеччині і скандинавських країнах: Данії, Норвегії, Швеції, Фінляндії. Віровчення, організація, культ лютеранства. Радикальне реформування церкви Ж. Кальвіном. Вчення про абсолютне визначення (приречення), мирське покликання і мирський аскетизм. Англіканство як «серединна течія» протестантизму між європейським континентальним протестантизмом і католицизмом. Особливості англіканства як державної церкви.

Диференціація раннього протестантизму: квакери, методисти, меноніти.

Тема 11. Іслам - наймолодша світова релігія.

Витоки і географія поширення ісламу. Іслам як спосіб життя, ментальність, психологія, культура, політика, держава і право. Засновники ісламу. Мекканський і мединський періоди становлення ісламу. Особливості віровчення і культу ісламу. Течії ісламу. Шіїтські секти. Коран і Сунна – священні книги ісламу. Мусульманське право. Шаріат. Ісламський фундаменталізм. Іслам в Україні: історія і сучасний стан. Диференціація мережі ісламських громад в Україні. Центри ісламу в Україні: Духовне управління мусульман Криму, Духовне управління мусульман України, Духовний центр мусульман України. Незалежні мусульманські громади.

Тема 12. Новітні релігійні течії та рухи.

Теоретичні та методологічні проблеми дослідження новітніх релігійних течій. Причини появи нетрадиційної релігійності і синкретичних культів. Поняття "неорелігія", "нетрадиційна релігія", "тоталітарна секта", "харизматичний культ". Неорелігії в контексті світових суспільних процесів.

Особливості та класифікація нових релігійних течій та організацій. Неохристиянство: Богородична церква. Церква Ісуса Христа святих останніх днів. Новоапостольська церква. Помісна християнська церква. Церква Христа. Церква Нового Єрусалиму. Неорелігії орієнталістського напрямку. Товариство Свідомості Крішні. Послідовники Саї Баби. Центри Шрі Чинмоя. Вселенська Чиста релігія. Аум Сінрікьо. Товариство трансцендентальної медитації.

Езотеричні об'єднання. Теософія. Братство Грааля. Вчення Блаватської, Д.Андрєєва. Реріхівське товариство. Асоціація живої етики. Сайєнтологічні рухи. Діанетика. Наука розуму. Християнська наука. Синтетичні релігії. Велике Біле Братство. Церква уніфікації. Всесвітня віра Бахаї. Комерційні культи: Гербалайф та ін. Сатанізм. Неоязичництво. Перспективи нових релігійних течій.

Тема 13. Релігії стародавніх суспільств. Демоністичні вірування та східнослов'янський політеїзм.

Шлях формування релігійної свідомості: від чуттєво-надчуттєвого до теїстичного типу надприродного. Обряди й вірування племен ямно-катакомбної культури. Релігійний світогляд кіммерійців. Вірування скіфів. Вірування сарматів. Вірування фракійських племен. Релігійні вірування кельтів. Спорідненість вірувань слов'ян і кельтів. Велике переселення народів. Вплив германських релігійних вірувань. Релігійні вірування гунно-болгар.

Упири, берегині, домовики. Рожаниці, род, диви.

Східнослов'янський політеїзм. Образи богів-духів. Сварог — бог неба і ковальства. Володимирові боги.

Тема 14. Християнізація Русі-України.

Традиційний і нетрадиційний погляд на хрещення Русі-України. Самобутність влаштування церкви в Київській Русі. Кирило-Мефодіївська традиція. Заснування київської митрополії. Перші київські митрополити, Київський митрополит русич Іларіон. Патріотизм Київського християнства. Ієрархічне оформлення Києво-Руської церкви. Система матеріального забезпечення церкви. Церковне судочинство. Формування й розвиток інтелектуальної і філософської думки. Пріоритет внутрішнього світу особи, потяг до проблем духовного.

Тема 15. Середньовічне християнство в Україні.

Церква в умовах татарської навали. Православ'я в Галицько-Волинському князівстві. Початок католицького наступу на українське православ'я. Українське православ'я під політичним протекторатом Литовської держави. Зміна становища православної церкви після Кревської (1385) і Городельської (1413) уній. Правовий стан православної церкви в XVI ст. Боротьба за захист релігійних свобод православних і протестантів. Варшавська конфедерація 1573 р. Патрональне право "подавання хлібів духовних і столиць духовних": деморалізація і дезорганізація православної церкви. Боротьба православних у Галичині за відновлення православної єпархії.

Тема 16. Католицизм на українських землях.

Спроба Апостольської Столиці християнізувати Русь. Зв'язки Апостольської Столиці і християнської Київської держави. Спроба Апостольської Столиці схилити Русь-Україну прийняти латинський обряд. Боротьба між Римом і Візантією за релігійний вплив на український народ. Східна політика Апостольської Столиці. Татаро-монгольська навала. Східна політика папства за князювання Данила Галицького. Зв'язки київських митрополитів з Апостольською Столицею перед і після Флорентійської унії. Активізація католицизму в Україні напередодні Берестейської унії. Підготовка Берестейської унії та її наслідки. Ідея універсальної унії і ставлення до неї Апостольської Столиці. Релігійні вимоги Б.Хмельницького.

Тема 17. Православна церква в Запорізькій Січі. Українські монастирі.

Особливості процесу будівництва церков у Запорізькій Січі. Внутрішньоцерковна організація, структура, клір у Запорізькій Січі. Характерні риси релігійності запорізьких козаків Монастирі на запорізьких землях. Узагальнення історії православної церкви Запорізької Січі. Українські монастирі — чинники соціально-історичної і культурної динаміки. Духовно-релігійна сфера буття чернецтва. Витоки чернецтва. Монастирі Київської Русі. Звернення Феодосія Печерського до уставу Студійського монастиря.

Українське чернецтво в умовах іноземного панування в Україні. Роль українських монастирів в національно-культурному процесі кінця XVI — першої половини XVII ст. Монастирі й чернече життя після прилучення Київської митрополії до Московської патріархії.

Тема 18. Українське православ'я Могиллянської доби. Ранній протестантизм в Україні.

Становище в Київській митрополії напередодні Могиллянської доби. Легалізація православної церкви. Нормалізація стосунків з державою. Нова релігійна політика в Речі Посполитій та її досвід. Політика Владислава IV, її підґрунтя. Спроба запровадження універсальної унії — примирення "Русі з Руссю". Ускладнення з виконанням сеймових рішень. Релігійні конфлікти. Реформи церковного управління Київської митрополії в Могиллянську добу. Церковні осередки: братства, єпископат, монастирі. Церковна влада та традиції патронату. Реформа церковної освіти в Могиллянську добу та її значення. Богословська діяльність та впорядкування церковної обрядовості. Значення для внутрішнього розвитку та для всього православного світу.

Особливості поширення реформаційних ідей в речі Посполитій. Кальвінізм. Антитринітаризм. Социніанство. Течії українського реформаційного руху. Реформаційні ідеї в поглядах братських ідеологів.

Тема 19. Релігійне життя в Україні в умовах Російської імперії.

Перехідний стан української церкви: від незалежності до втрати самостійності. Особливість православного собору (1685) в Києві. Стурбованість української ієрархії і кліру. Чинники, які сприяли втраті самостійності Київської митрополії. Обмеження й ліквідація особливостей православної церкви в Україні. Правовий стан православного духовенства в Україні під час царювання Єлизавети. Антиукраїнська політика Катерини II. Уніфікація церкви на московський кшталт, зросійщення духовенства, витравлення національно-релігійних традицій. Централізація, бюрократизація, одержавлення церковної системи. Наслідки антиукраїнської церковної політики російського самодержавства. Відчуження між парафіянами й оказеним, зросійщеним духовенством

Стан православної церкви в Україні на початку XX ст. Церковно-реформаційний рух 1905—1917 років. Національне піднесення українського духовенства.

Тема 20. Пізній протестантизм в Україні.

Євангельсько-баптистський рух в 19 — на початку 20 ст. Штундизм — предтеча баптизму в Україні. Соціально-політичні й духовно-моральні передумови виникнення та поширення баптизму в Україні. Особливості п'ятидесятництва. Месіансько-есхатологічні течії: адвентизм, Свідки Єгови.

Тема 21. Релігійно-церковні процеси радянського періоду.

Зародження українського церковного руху. Розвиток православ'я в умовах більшовицької окупації. Утворення Української автокефальної православної церкви. Перші спроби наступу тоталітаризму на церкву. Зміна методів боротьби з релігією. Обновленство. Спроби розколу національно зорієнтованого церковного руху. Булдівщина. Зміна тактики більшовиків у церковній політиці. Розгром булдівщини та обновленства. Боротьба УАПЦ за утвердження в Україні. Розгром автокефального руху. Підсумки розвитку православ'я в Україні в довоєнний час. Релігійно-церковні процеси під час Другої світової війни. Повоєнний розвиток релігійно-церковного життя в Україні. Релігія і церква в умовах перебудови

Тема 22. Релігійно-церковне життя в незалежній Україні.

Конституційно-правові основи забезпечення свободи совісті в Україні. Географія релігій в Україні. Українське православ'я в контексті вселенського православ'я. Помісна православна церква і потреби нації. Прогнози релігійного життя в Україні. УГКЦ.

Національне відродження України і православ'я. Помісна православна церква — потреба нації. Відродження православної автокефалії в Україні. Втручання Московського патріархату в релігійне життя України. Українське православ'я в контексті вселенського православ'я.

Тема 23. Прогнози розвитку релігії в Україні в контексті релігійних процесів у світі.

Роль релігії в майбутньому. Можливі тенденції релігійних змін. Майбутнє християнських церков і спільнот. Проблема міжхристиянського порозуміння. Динаміка нового й давнього, "вертикального" і "горизонтального" в релігійних змінах в Україні і світі. Новітні релігійні рухи.

Тема 24. Українське законодавство про свободу совісті та державно-церковні відносин.

Боротьба за встановлення свободи совісті: історичний аспект. Українське законодавство про свободу совісті та державно-церковні відносини. Відповідність Закону України «про свободу совісті та релігійні організації» основним положенням міжнародних, зокрема європейських правових актів. Визначення і обґрунтування права на свободу совісті в Конституції України. Фундаментальні положення українського законодавства: права на свободу совісті, рівноправність громадян незалежно від їх ставлення до релігії, відокремлення церкви (релігійних організацій) від держави, відокремлення школи від церкви (релігійних організацій).

Рівність усіх релігій, віросповідань і релігійних організацій перед законом. Право юридичної особи релігійних організацій. Статути релігійних організацій. Реєстрація статутів релігійних організацій. Релігійна громада та її функції.

Закони України «Про альтернативну (невійськову) службу», «Про освіту» в контексті гарантованої Конституцією України свободи совісті, відокремлення школи від церкви.

Міжнародні правові акти: «Загальна декларація прав людини», «Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод», «Міжнародний акт про громадянські і політичні права», «Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на підставі релігії чи переконань», «Підсумковий документ віденської зустрічі представників держав-учасниць Ради з безпеки і співробітництва в Європі», «Декларація про права осіб, які належать до національних чи етнічних, релігійних чи мовних меншин» - про свободу совісті, свободу релігії, свободу віросповідань.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ВИНЕСЕНИХ НА ВСТУПНИЙ ІСПИТ

1. Історичні, археологічні і літературні дослідження релігійних явищ XIX-XXI століть.
2. Антропологічні й етнографічні підходи до вивчення релігії.
3. Соціологічні теорії походження релігії.
4. Імануїл Кант: релігія у межах розуму.
5. Обґрунтування богопізнання Георгом Гегелем.
6. Філософія Об'явлення Фрідріха Шелінга.
7. Вчення Людвіга Фойєрбаха про сутність релігії.
8. Розуміння релігійного відношення Сереном К'єркегором.
9. Основні напрямки філософії релігії у XX-XXI століттях.
10. Неотомізм про сутність релігійного досвіду.
11. В. Джеймс про сутність релігії.
12. Сутність релігії, типи релігійних світоглядів.
13. Атеїзм та його форми.
14. Поняття священного у релігійному знанні.
15. Сутність і специфічні риси релігійної свідомості.
16. Фіделогія. Конфліктологічна теорія віри.
17. Релігія і наука про походження світу і людини.
18. Релігійний сенс буття людини.
19. Місце релігії у сучасній науково-філософській парадигмі культури.
20. Значення релігії у просторі культури.
21. Релігія і культура.
22. Релігія у контекстуальному зеркалі постмодерну.
23. Анімістична модель світосприйняття.
24. Система тотемістичних вірувань.
25. Міфологія. Природа, функції і типи міфів.
26. Характер сирійської і фінікійської релігій.
27. Зороастризм. Звичаї і вірування персів.
28. Релігійна система у Стародавньому Єгипті.
29. Національна релігія Японії.
30. Релігійне вчення Лао-цзи і даосизм.
31. Етико-релігійні ідеї конфуціанства.
32. Ведичне світосприйняття стародавніх індусів.
33. Сучасний індуїзм: традиції і новації.
34. Історія і релігійна доктрина іудаїзму.
35. Політеїзм. Культ і божества староданіх греків.
36. Римська релігійно-міфологічна система.
37. Релігійний світогляд стародавніх слов'ян.
38. Культурний контекст виникнення буддизму.
39. Специфіка буддистського віровчення.
40. Основні напрямки і школи у буддизмі.
41. Сангха, суспільство і держава.
42. Буддизм у сучасному світі.
43. Історичний контекст і походження християнства.
44. Християнське вчення про Бога-Трійцю.
45. Особливості і значення Нового Заповіту.
46. Ортодоксальне вчення про Бога.
47. Єресі. Їх роль у формуванні християнського віровчення.
48. Розвиток христологічного вчення.
49. Основи християнської антропології.
50. Світове зло. Гріх. Проблема теодицеї.
51. Сотеріологія. Християнське вчення про спасіння.

52. Еклезіологія. Поняття і структура Церкви.
53. Християнська есхатологія.
54. Християнське чернецтво: витоки і традиції.
55. Особливості християнської моралі.
56. Особливості римо-католицизму.
57. Структура католицької церкви та її доктринальне підґрунття.
58. Спільне й особливе римо-католицької і православної догматики.
59. Реформація. М. Лютер. Історія протестантського руху.
60. Особливості раннього протестантизму.
61. Пізній протестантизм.
62. Виникнення ісламу. Магомед.
63. Походження і значення Корану.
64. Правовірна система мусульманського віровчення.
65. Догматична дискусія. Теологічні ідеї хариджитів і мутазалитів.
66. Характер богословських доктрин і особливості відносин суннізму і шіїзму.
67. Специфіка і розвиток ісламської філософії.
68. Характер і значення ісламського права. Шаріат.
69. Соціальні й етичні принципи в ісламі: держава, освіта, сімейне життя.
70. Різноманітність культурного світу ісламу.
71. Зіставте і проаналізуйте традиційний і нетрадиційний погляд на хрещення Русі-України.
72. Самобутність Церкви Київської Русі.
73. Охарактеризуйте діяльність перших українських митрополитів у Київській Русі.
74. Проаналізуйте тенденцію розвитку інтелектуальної й філософської думки в Київській Русі.
75. Церковно-державні відносини в умовах іноземного панування: татарське іго, Галицько-Волинська держава.
76. Охарактеризуйте наслідки поширення католицизму на українських землях середини XIV ст. та становище православної церкви.
77. Співстате процеси і тенденції, які мали місце в православному середовищі до і після Флорентійської унії 1439 року.
78. Патрональне право як один з чинників кризового стану Православної церкви.
79. Охарактеризуйте зв'язки київських митрополитів з Апостольською столицею після Флорентійської унії.
80. Берестейська унія та її наслідки.
81. Причини невдачі «універсальної унії».
82. Охарактеризуйте суспільно-політичні чинники легалізації Православної церкви в першій половині XVII століття.
83. Проаналізуйте засади нової релігійної політики польського короля Владислава IX.
84. Закінчення реформаторської діяльності митрополита П. Могили.
85. Дайте характеристику внутрішньо-церковній організації, структурі, кліру церкви Запорізької січі.
86. Визначіть етапи становлення й діяльності Православної церкви в Запорізькій січі.
87. Розкрийте суспільно-політичні, канонічні виміри приєднання Київської митрополії до Московської патріархії.
88. Буддизм в Україні: історія і сучасність.
89. Іслам в Україні: історія і сучасність.
90. Релігія і церква в радянській і незалежній Україні.

Джерела та священні книги

1. Праця Цицерона "Про природу богів".
2. Основні ідеї праці Миколая Кузанського "Про мир віри".
3. Основні ідеї "Богословсько-політичного трактату" Б. Спінози.
4. Характеристика праці Д. Юма "Природна історія релігії".
5. Основні ідеї трактату І. Канта "Релігія в межах тільки розуму".
6. Основні ідеї твору Ф. Шлейєрмахера "Промови про релігію до освічених людей її зневажаючих".
7. Основні положення філософії релігії Г.В.Ф. Гегеля.
8. Праця М.Мюллера "Вступ до науки про релігію".
9. Основні ідеї праці Дж.Фрезера "Золота гілка".
10. Основні ідеї праці З. Фрейда "Майбутнє однієї ілюзії".
11. Праця У.Джеймса "Різноманіття релігійного досвіду".
12. Праця М.Вебера "Протестантська етика і дух капіталізму".
13. Праця Е.Дюркгейма "Елементарні форми релігійного життя".
14. Праця Р. Отто "Священне".
15. Основні ідеї праці М. Еліаде "Сакральне і профанне".
16. Питання релігії у праці Р. Докінза "Бог як ілюзія".
17. Релігія у творчій спадщині Т. Шевченка та І. Франка.
18. Питання історії релігії у творчій спадщині М. Драгоманова та М. Костомарова.
19. Законодавчі акти України про свободу совісті і релігійні організації.
20. Основні джерела вивчення давньослов'янського язичництва. Характеристика "Велес-книги".
21. Священні тексти Вед. Шруті та смріті. Бхагавадгіта.
22. Конфуціанські священні книги. Їх загальна характеристика.
23. Даоські священні книги. Їх загальна характеристика.
24. Священні буддійські книги. Палійський канон, його переклади та коментарії. Характеристика Дгаммапади.
25. Зороастрійські священні тексти. Характеристика Авести.
26. Іудейські священні книги: ТаНаХ, Талмуд і його кодифікації.
27. Християнські першоджерела. Канонічні книги і апокрифи. Загальна характеристика Нового Завіту.
28. Євангельські свідчення про Ісуса Христа. Зміст Нагорної проповіді.
29. Нікейський символ віри та халкідонський орос.
30. Мусульманські першоджерела: Коран, Сунна.

ДОСЛІДНИЦЬКА ПРОПОЗИЦІЯ

Дослідницька пропозиція – це авторський науковий текст обсягом 5-8 сторінок друкованого тексту, підготовлений вступником до аспірантури, в якому обґрунтовується тема майбутнього дисертаційного дослідження, його актуальність, стан розробки у вітчизняній та зарубіжній науці, можливі напрями розв’язання поставлених завдань тощо.

Дослідницька пропозиція має містити наступні структурні частини, кожна повинна бути виокремлена в тексті:

Титульний аркуш.

Вступ (формулювання наукової проблеми, актуальність тематики).

Тут розкривається проблема, на вирішення якої спрямована робота та обґрунтовується її актуальність. Цей розділ характеризує ступінь ознайомлення вступника з поставленою проблемою та демонструє його вміння визначати напрями наукового дослідження, що є актуальними для відповідної галузі науки.

Стан розробки у вітчизняній та зарубіжній науці, виділення невирішених аспектів обраної проблематики.

Тут наводиться стан розробки проблеми у роботах вітчизняних та зарубіжних учених, на які робляться відповідні посилання. Цей розділ засвідчує здатність вступника здійснювати пошук і критичний аналіз наукової літератури, робити коректні посилання на першоджерела, уникати проявів плагіату.

Методологія дослідження.

Тут визначаються мета, завдання, об’єкт та предмет дослідження; формулюється (за потреби) дослідницька гіпотеза щодо можливих напрямів розв’язання поставлених завдань; визначаються методи дослідження. Мета і завдання визначаються на основі актуальності обраної теми та з визначенням кінцевого результату роботи. Сукупність усіх завдань має дати уявлення про комплекс дій, які необхідно виконати для досягнення мети. Методи дослідження являють собою сукупність методів, які планується застосувати у 27 вирішенні дослідницьких задач. Цей розділ демонструє володіння вступником методологічним апаратом в обраній науковій сфері, засвідчує його ознайомлення з сучасними методами досліджень та показує вміння формулювати мету і завдання дослідження, а також знаходити оптимальні шляхи щодо їх вирішення.

Джерельна база дослідження.

Огляд джерел, з якими авторпрацював, їхня систематизація, корисність, доступність, ставлення вступника до їх змісту.

Очікувані результати дослідження. Тут висвітлюється, які результати дослідження планується отримати при вирішенні кожного із завдань дослідження. Визначається передбачувана наукова новизна та практичне значення роботи. У цьому розділі вступник має продемонструвати свої прогностичні властивості, уміння зосередитися на можливостях практичного застосування передбачуваних результатів дослідження.

Список використаних джерел.

Цей розділ засвідчує уміння вступника застосовувати обраний стиль оформлення наукових джерел, а також дає змогу отримати уявлення про особливості його наукового пошуку (якість літератури, її географія, часові межі)

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ФАХОВОГО ІСПИТУ

Прийом й оцінювання фахового іспиту проводиться відповідно до вимог чинного законодавства, нормативних документів Міністерства освіти і науки України.

Іспит відбувається відповідно до затвердженої програми іспиту за білетами в усній формі. Для підготовки відповіді здобувач використовує екзаменаційні листи, які після іспиту зберігаються упродовж року в науковій частині.

Оцінювання відповідей здобувачів проводиться за існуючими сталими вимогами і нормами, а також з урахуванням:

- здатності мислити науково-педагогічними категоріями;
- об'єктивності «бачення» закономірностей і своєрідності розвитку світової, вітчизняної, регіональної освіти;
- сформованості науково-педагогічного стилю мислення особистості;
- вміння оцінювати плідні педагогічні ідеї, об'єктивність та неупередженість, розкріпаченість від ідеологічних нашарувань її суджень;
- схильності до наукової і педагогічної творчості.

Здобувач на іспиті повинен розкрити зміст основних питань білета, додаткових питань і при цьому продемонструвати:

- знання першоджерел та вміння їх аналізувати, використовувати їхні ідеї при аналізі педагогічних проблем;
- володіння змістом педагогічних принципів та категорій, вміння оперувати ними при викладанні теоретичного матеріалу;
- уміння демонструвати та аргументувати свою власну думку;
- здатність до проведення самостійних наукових досліджень в обраній галузі науки.

Фаховий іспит для здобувачів третього (науково-освітнього) рівня вищої освіти за освітньо-науковою програмою спеціальності «Освітні, педагогічні науки» галузі знань «Освіта» здійснюється за принципом рейтингової системи. Загальний рейтинговий бал виставляється як середнє арифметичне із загальнотеоретичних питань та дослідницької пропозиції. Максимальна можлива оцінка, відповідно до перелічених критеріїв, складає 200 балів. Загальна система рейтингових балів змістових блоків фахового іспиту представлена в табл. 1.

Таблиця 1

Розрахунок загального рейтингового балу

Змістові блоки фахового іспиту	Оцінка у (балах)
Загальнотеоретичні питання	200
Дослідницька пропозиція	200
Загальний рейтинговий бал виставляється як середнє арифметичне із загальнотеоретичних питань та дослідницької пропозиції	200

2.1. Критерії оцінювання відповідей із загальнотеоретичних питань фахового іспиту

Максимальна оцінка за відповіді на загальнотеоретичні питання фахового іспиту складає 200 балів. Критерії оцінювання відповідей на загальнотеоретичні питання представлені у табл.2.

Таблиця 2

Загальні критерії оцінювання відповідей із загальнотеоретичних питань

	Критерії оцінювання	Оцінка (у балах)
	Відповідь, яка виявляє всебічне й глибоке знання матеріалу з кожного екзаменаційного запитання, у тому числі ґрунтовні знання першоджерел. Ця оцінка передбачає також вільну орієнтацію здобувача у сучасній освітній проблематиці, системне бачення шляхів розв'язання актуальних проблем релігієзнавства. Відповіді на всі питання білета, додаткові запитання характеризуються повнотою,	180-200 (відмінно)
	Здобувач продемонстрував належний рівень володіння знаннями з кожного екзаменаційного запитання, але відповіді на питання не є повними, вичерпними та аргументованими.	150-179 (добре)
	Здобувач виявив поверхові, фрагментарні знання, недостатнє володіння понятійним апаратом, відсутність цілісності знань, частково знає основні літературні джерела	100-149 (задовільно)
	Відповідь здобувача свідчить про низький рівень володіння обсягом і змістом понятійного апарату, фрагментарність знань із теорії освіти. Вступник допускає суттєві помилки в характеристиці освітніх явищ, фактів.	0-99 (незадовільно)

2.2. Критерії оцінювання результатів дослідницької пропозиції

Оцінювання дослідницької пропозиції відбувається на фаховому іспиті зі спеціальності як його складова.

Максимальна оцінка за дослідницьку пропозицію складає 200 балів. Критерії оцінювання результатів дослідницької пропозиції представлені у табл. 3.

Таблиця 3

	Критерії оцінювання	Оцінка (у балах)
	Вступник виявив високий рівень концептуальних, теоретичних і методологічних знань. Відповіді вступника засвідчують здатність до аналізу й інтерпретації обраного предмета дослідження, відмінне володіння навичками логічного і послідовного викладу та його мовностилістичного оформлення.	180-200 (відмінно)
	Відповіді вступника засвідчують у цілому високий рівень концептуальних, теоретичних і методологічних знань, здатність до їх аналізу та інтерпретації, належне володіння навичками логічного і послідовного викладу та його мовностилістичного оформлення.	150-179 (добре)
	Відповіді вступника засвідчують задовільний рівень концептуальних, теоретичних і методологічних знань і здатності до їх засвоєння та інтерпретації, а також достатнє володіння навичками логічного і послідовного викладу та його мовностилістичного оформлення.	100-149 (задовільно)
	Вступник не надав правильної та повної відповіді на жодне питання. Відповіді вступника засвідчують незадовільний рівень засвоєння програмного матеріалу і здатності до його засвоєння та інтерпретації, недостатнє володіння навичками логічного і послідовного викладу та його мовностилістичного оформлення.	0-99 (незадовільно)

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авакумов Ю. Витоки унійного богослов'я. Проблема єдності в обрядових дискусіях між Римом і Константинополем в XI – XIII століттях / пер. О.Конкевича. Львів: УКУ, 2011. 448 с.
2. Академічне релігієзнавство: підручник / за наук. ред. проф. А. Колодного. Київ: Світ Знань, 2000. 682 с.
3. Антологія християнства. Хрестоматія з релігієзнавства та культурології / під заг. ред. Г.Лозко. Харків: Диво, 2010. 416 с.
4. Бойко Р. Історія світової релігієзнавчої думки. Острог: Національний університет «Острозька академія», 2013. 356 с.
5. Еліаде М. Трактат з історії релігій. Київ: Дух і Літера, 2016. 520 с.
6. Єленський В. Велике повернення: релігія у глобальній політиці та міжнародних відносинах кінця XX – початку XXI століття: монографія. Львів: Видавництво УКУ, 2013. 504 с.
7. Завідняк Б. Релігійна філософія від становлення до сучасності. Львів: Місіонер, 2021. 800 с.
8. Кислюк К.В., Кучер О.М. Релігієзнавство. Київ: Кондор, 2025. 363 с.
9. Конфесіологія релігії. Колективна монографія / за ред. А.Колодного і Л.Филипович. Київ, 2009. 492 с.
10. Коран. Переклад смислів українською мовою / перекл. з арабської Михайло Якубович. Стамбул: Nat Cilt, 2018. 631 с.
11. Кралюк М. Шкрібляк М. Історія релігієзнавства в Україні: навч. підруч. Київ: КНТ, 2017. 160 с.
12. Кулагіна-Стадниченко Г. Релігія в її суспільній та особистісній функціональності. Київ, 2011. 330 с.
13. Лакс М. Метафізика: сучасний вступ. Київ: Дух і літера, 2022. 608 с.
14. Латигіна Н.А. Іслам: шлях крізь століття: монографія. Київ: Київський нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 360 с.
15. Лубський В. І. Релігієзнавство. Київ: Центр учбової літератури, 2023. 448 с.
16. Мондін Б. Підручники систематичної філософії: Том 1. Логіка, семантика і гносеологія. Жовква: Місіонер, 2017. 248 с.
17. Мондін Б. Підручники систематичної філософії: Том 4. Філософія релігії та теодицея. Жовква: Місіонер, 2012. 208 с.
18. Морозова Д.С. «Покажи мені людину». Антіохійської школи та її спадщина у Київській традиції: монографія. Київ: Дух і Літера, 2021. 560 с.
19. Панчук І. Релігійно-церковний комплекс Волинського регіону: особливості інституціональних процесів в умовах суспільно-політичних трансформацій (1939р. – початок XXI ст.). Рівне: Видавець О. Зень, 2017. 456 с.
20. Петрик В., Бедь В., Базик Д. Новітні та нетрадиційні релігії і містичні рухи України: Підручник. Київ: Книжкова палата України, 2016. 342 с.
21. Петрушкевич М. Релігійна комунікація в контексті масової культури: монографія. Острог, 2018. 408 с.
22. Пол Е. Підручник з богослов'я. Львів: Українська баптистська теологічна семінарія, 2017. 604 с.
23. Попов М. Філософія релігії: навч. посіб. Київ: ЕКМО, 2007. 316 с.
24. Релігієзнавство України. Колективна монографія / за наук. ред. В.Климова та А.Колодного. Київ, 2013. Кн.1. 439 с.
25. Релігієзнавство: навч. посіб. / наук. ред. Д.В.Брильов; відп. за вип. О.В.Лісовий, С.О.Лихота]. Київ: Дух і Літера, 2018. 328 с.
26. Релігії світу: навч. посіб. / Л.М.Шугаєва. Київ: Академвидав, 2011. 256 с.

27. Robert Ellwood, Patrick Horn Introducing Religion Religious Studies for the Twenty-First Century. Routledge. 2025. 372 p.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Бібліотека Інституту філософії НАН України імені Григорія Сковороди. URL : <http://www.filosof.com.ua/>
2. Буковинська бібліотека. URL: <https://buklib.net/books/21875/>.
3. Бібліотека Diasporiana. URL: <http://diasporiana.org.ua/category/religiya/>
4. Бібліотека України імені Володимира Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/211644>.
5. Електронна бібліотека РДГУ. URL: <http://server.rdgu-dkm.rv.ua/library/>.
6. Законодавство України: [http:// www.zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua).
7. Іслам з погляду християнства. URL: https://www.youtube.com/watch?v=oBSdAtCS_sw45.
45. Липинський В. Релігія і церква в історії України. URL: <http://diasporiana.org.ua>
8. Релігійно-інформаційна служба України – РІСУ. URL: <https://risu.org.ua/>
9. Сайт Верховної ради України. URL: <http://www.rada.com.ua>.